

Fonaments Antropològics del Comportament Humà
AC2 - Elaboració d'un Dossier Documental
Entrega 10/11/02

- [GUIA MÒDUL II](#)
- [GUIA MÒDUL III](#)
- [DUBTES DELS MÒDULS](#)
- [PRESENTACIÓ PAC 2](#)
- [CORRECCIÓ PAC2 \(Consultor: Blai Guarné Cabello\)](#)

GUIA MÒDUL II - LES EINES CONCEPTUALS I TEÒRIQUES DE L'ANTROPOLOGIA

(en paràgraf adentrat, comentaris del consultor; en paràgraf normal, parts del mòdul subrallades)

S'estructura en torn tres capítols : Per bé que tots tres capítols presenten dades d'un interès formatiu similar, és el tercer "Visió conceptual i institucional" el que pot plantejar una major complexitat alhora d'afrontar-ne l'estudi. És precisament en aquest capítol en el que l'autor presenta l'anàlisi teòric i conceptual que l'antropologia ha fet de les estructures de parentiu, de l'organització econòmica, i de la religió com a sistemes culturals. Us suggereixo doncs que llegiu detingudament tots tres capítols, però parant especial atenció a l'estudi d'aquest darrer.

1. EL LLEGAT HUMÀ: UNA MENT ADAPTADA O UNA MENT ADAPTABLE?

Es tracta d'un capítol molt complet i no es fa necessari recórrer a cap altra lectura complementària. Tanmateix aquells/es de vosaltres que disposeu de més temps i estigueu interessats en aprofundir en alguns dels temes que s'hi tracten us recomano la lectura del capítol 6 del manual de Kottak en torn el primats, principalment la lectura de les pàgs.122 a 130. Del mateix capítol, pot ser-vos també molt aclaridora la lectura del Tema C que en torn etologia humana porta per títol "Raíces biológicas del comportamiento humano y de la cultura".

1.1. L'evolució dels homínids

1.2. L'evolució biològica humana

2. L'ESTUDI DE LA HUMANITAT: HIPÒTESIS, TEORIES I TIPOLOGIES

Es tracta també d'un capítol molt complet i el seu estudi no hauria de comportar cap problema. Veureu que s'hi plantegen alguns conceptes que ens seran d'utilitat en l'estudi del Mòdul III quan parlem de societats caçadores recol·lectores, horticultores i pastorals, i societats agràries. És per aquest motiu que no us recomano ara una bibliografia en especial per completar-lo, doncs ja tindrem temps d'aprofundir més en aquestes qüestions. Sols voldria citar-vos ara la lectura del capítol 7 del manual de Kottak i en concret de les pàgs.151 a 155, com a introducció a aquests temes.

Podeu completar els apartats 2.2 "Teories Evolucionistes" i 2.3 "Tipologies Evolucionistes" en torn les aportacions que des de l'evolucionisme sociocultural feren a l'antropologia de tombant de segle Lewis Henry Morgan, Edward Burnett Tylor, o Sir James Frazer amb la lectura de les pàgs.78-83 del llibre "Teorías de la Cultura y Métodos Antropológicos" de Ino Rossi y Edward O'Higgins, Anagrama: Barcelona (1981)

Veureu també que l'autor desgrana diverses tipologies evolucionistes, en aquest sentit els quadres de les pàgs.21, 25 i 26 intenten sintetitzar les idees principal del text, tanmateix alhora de plantejar-ne l'estudi sols cal que reteniu les principals idees del pensament de cada autor, sense que us hagueu de preocupar per realitzar un esforç memorístic clàssic que de fet no tindria cap sentit.

2.1. Vers una nova ciència social evolucionista?

2.2. Teories evolucionistes

Les **teories evolucionistes**, tant en ciències socials com en biologia, proven d'explicar els canvis fent referència a requisits específics que són el resultat de les condicions que es donen en un moment determinat.

Les bones tipologies haurien de ser inequívokes, és a dir, haurien de fer servir criteris que permetessin als investigadors conèixer amb claredat i precisió quina sèrie d'objectes pertany a un tipus determinat. Parlant en termes generals, les tipologies no haurien de ser simplistes, sinó més aviat extremament matisades. Finalment, una tipologia hauria de ser enunciativa per la variable independent més poderosa.

2.3. Tipologies evolucionistes

En la teoria evolucionista contemporània els esquemes basats en la relació dinàmica entre tecnologia i població (modes de subsistència) són potser els més populars, fins i tot quan l'estricta i dogmàtic materialisme implícit en alguns dels esquemes esmentats és rebutjat per d'altres. La majoria dels antropòlegs estarien d'acord, amb algunes variacions, que la **caça i recol·lecció**, l'**agricultura** i la **indústria** constitueixen els tres estadis principals en l'evolució de la humanitat o, si més no, que aquesta és la manera més útil de mirar la nostra història.

Elman Service és l'autor de la més influent de les tipologies evolucionistes basades en els nivells d'integració sociocultural. En el seu clàssic *Primitive Social Organisation* (1962), Service distingeix els nivells successius de **banda**, **tribu**, **cacicat** i **estat**. Mentre Service se centrava en l'organització social, el seu col·lega Morton Fried, a l'obra *The Evolution of Political Society* (1967), posava l'èmfasi en el control social i dibuixa un esquema en què distingia **societats igualitàries**, **societats jeràrquiques**, **societats estratificades** i **societats de base estatal**. Hi havia una equivalència aproximada entre aquestes dues tipologies: les societats de bandes són igualitàries; les societats tribals jeràrquiques, i els cacicats, estratificats.

<i>Escala de les cultures del món</i>			
	Petita	Gran	Global
Població	500-1.000	10.000 o més	1 milió o més
	Baixa densitat	Alta densitat	Urbana
Tecnologia	Farratges		Industrial
	Horticultura	Agricultura intensiva	Combustible fòssil
	Pasturatge		Monocultiu
Economia	Subsistència	Impostos tributaris	Mercats
	Desplegament de béns	Riquesa	Empreses
	Intercanvi (barata)	Especialistes	Capitalista consumidor
Societat	Igualitària	Jerarquizada	Basada en la classe
	Basada en el parentiu	Basada en la classe	Lletrada
	Graus d'edat	Castes	
Govern	Sense l'autoritat d'un cap	Cacicats	Estats nacionals
	Gran home	Regnes	Supraestat
	Grups de filiació	Imperis	
Ideologia	Animisme	Altres divinitats	Patriotisme
	Xamanisme	Reis divins	Monoteisme
	Culte als avantpassats		Progrés

3. VISIÓ DE CONJUNT CONCEPTUAL I INSTITUCIONAL

Aquest és el capítol principal de tot el mòdul. Ja que com més amunt us deia en ell hi trobem la consideració conceptual i teòrica de tres àries cabdals de l'estudi antropològic, l'anàlisi del parentiu, dels sistemes econòmics, i del fenomen religiós.

La referència de l'autor a la pàg.29 sobre l'obra de Marvin Harris pot ser completada amb la lectura directa del seu llibre "El Materialismo Cultural", Alianza: Madrid (1994). Sinó disposeu de temps per llegir-lo però esteu interessats en saber més d'aquesta orientació teòrica us recomano la lectura de les pàg.118 a 120 del llibre abans citat de Rossi i O'Higgins, en el que de forma molt entenedora s'exposen els principals posicionaments teòrics del materialisme cultural.

3.1. El parentiu, el matrimoni i la família

Entrant en matèria podem caracteritzar el punt 3.1.1 sobre els termes bàsics, símbols i diagrames en l'estudi del parentiu, com un apartat molt complet. Tanmateix podeu aprofundir-hi més a partir de la lectura del capítol 12 del manual de Kottak, en concret de les pàg.289 i 290. Pateu atenció a una errada. Al darrer paràgraf de la pàgina 32 es fa referència a "MB" com la "mare del germà" quan de fet hauria de dir "germà de la mare".

L'apartat 3.1.2 en torn les terminologies de parentiu pot ser completat amb la lectura de les pàg.253, i de la 266 a 271 del manual d'Ember. Així mateix els termes de parentiu i especialment les terminologies establertes per G.P.Murdock estan molt ben analitzades a les pàg.69 a 73 del manual de Laburthe-Tolra & Warnier.

Pels apartats 3.1.3 i 3.1.4. en torn els tipus i els grups de filiació us suggereixo la lectura de les pàg.288 a 289 del manual de Kottak, de les pàg.253 a 266 del d'Ember, o de les pàg.66 a 69 del manual de Laburthe-Tolra & Warnier.

L'apartat 3.1.5 en torn la família nuclear esta magníficament exposat al capítol 12 del manual de Kottak que porta per títol "Familia Nuclear". També us recomano la lectura del quadre de la pàg.236 del manual d'Ember en torn el creixent increment de les famílies monoparentals.

L'estudi de l'apartat 3.1.6 "Altres tipus de famílies" i en concret l'explicació que dels conceptes de poliginia i poliàndria fa l'autor poden completar-se amb la lectura de les pàg.61 a 63 del manual de Laburthe-Tolra & Warnier, i de les pàg.308 a 312 del capítol 13 del manual de Kottak.

En aquest mateix manual i en relació a l'apartat 3.1.7 sobre les regles del matrimoni i molt principalment en torn els conceptes d'endogàmia i exogàmia (pàg.42) i el tabú de l'incest, temes tots d'importància capdal en l'estudi de la cultura, us recomano la lectura de les pàg.296 a 302 del manual de Kottak, i de les pàg.216 a 220, i 224 a 228 del capítol 10 del manual d'Ember. D'especial interès resulta també la lectura de les pàg.48 a 52 del manual de Laburthe-Tolra & Warnier en torn la noció d'aliança.

L'apartat 3.1.8 sobre les regles de residència pot completar-se amb la lectura de les pàg.248 a 249 del capítol 11 del manual d'Ember, i les pàg.60 i 61 del de Laburthe-Tolra & Warnier.

3.1.1. El parentiu: termes bàsics, símbols i diagrames

L'estudi dels sistemes de parentiu ha tingut un paper central en l'antropologia, fins a l'extrem que un cert nombre d'antropòlegs l'han considerat la part més distintiva, interessant i científicament més avançada d'aquesta disciplina. Fins aproximadament l'any 1970 els estudis sobre el parentiu constituïen la meitat de la literatura antropològica. Això no obstant, després de més d'un segle de recerca i anàlisi del tema, l'antropologia es troba en la posició incòmoda d'haver d'admetre que hi ha una crisi en el concepte de parentiu. Ara bé, sembla que la majoria d'antropòlegs estan d'acord en el fet que, malgrat que el parentiu es basa en certs fets biològics específica (copulació, gestació, naixement, descendència, filiació, mort, etc.), el reconeixement social i l'elaboració cultural del parentiu són els factors que el converteixen en una cosa específicament humana.

Es pot definir el **parentiu** com un conjunt de regles que determinen el lloc que l'individu i el grup ocupen en l'estructura social. Entre les regles més importants hi ha les de filiació, matrimoni, residència, successió i herència.

3.1.2. Les terminologies de parentiu

Les terminologies esquimals es presenten en els dos extrems de l'espectre evolutiu: les societats caçadores recol·lectores i les societats industrials. La raó d'això és probablement la centralitat de la família nuclear en els dos tipus de societat. D'altra banda, les societats pastorals i les agrícoles ofereixen una gran varietat de terminologies de parentiu, emfatitzant o bé la patrilinealitat o bé la matrilinealitat, encara que les societats pastorals tendeixen a ser patrilineals.

3.1.3. Els tipus de filiació i els grups de filiació

Els **grups de filiació** són essencialment conjunts de parents consanguinis units per una suposada filiació lineal que remunta a un avantpassat comú. Aquestes persones interaccionen de manera regular, tenen obligacions mútues i un sentiment d'identitat comuna. Això no obstant, el fet que se'n reconegui la filiació a través d'una línia no vol dir necessàriament que el conjunt de parents de l'altra línia no sigui important, sinó que no forma part del grup de filiació.

3.1.4. Els grups no unilineals o grups de parentiu cognatic

A primera vista pot ser sorprenent que arreu del món els grups cognaticis siguin menys comuns que els grups unilineals, però la filiació bilateral és un principi d'organització social més aviat confús. En les societats industrials, en què el parentiu és només un dels molts principis d'organització social, un grup bilateral pot ser suficient; en les societats caçadores recol·lectores, que són petites, també és un principi satisfactori.

3.1.5. La família nuclear

En el camp de l'antropologia, algunes persones, com ara Claude Lévi-Strauss, han suggerit que la veritable unitat social mínima no és la família nuclear, sinó el que aquest antropòleg anomena l'àtom de parentiu, és a dir, la relació mare-prole. Aquesta és la base sobre la qual totes les societats desenvolupen els seus sistemes de parentiu, per addició i extensió.

3.1.6. Altes tipus de família

En antropologia, es fa servir l'expressió **família extensa** per a designar un grup domèstic de dues o més generacions de persones emparentades i els seus cònjuges, quan tots viuen plegats. A vegades també designa una família nuclear o polígama amb altres familiars que també viuen tots plegats.

3.1.7. Les regles del matrimoni

El **tabú de l'incest**, un dels veritables universals de la cultura humana, prohibeix les relacions sexuals i el matrimoni entre parents primaris. A més, moltes societats estenen el tabú de l'incest a una llarga llista de familiar, tant parents com afins. Per contra, algunes societats prescriuen o afavoreixen el matrimoni amb certs familiars. Hi ha unes quantes excepcions en la universalitat del tabú de l'incest, com ara els casaments reials entre germà i germana a l'Egipte antic, entre els inques del Perú i a Hawaii. En tots els casos els membre de la reialesa eren considerats déus; per tant, els matrimonis entre aquests i els plebeus eren inconcebibles.

3.1.8. Les regles de residència

3.1.9. Les estratègies matrimonials

3.1.10 La terminació del matrimoni

3.1.11 Els grups d'edat

Una de les divisions d'edat més clarament definides és el pas a l'edat adulta, que moltes societats assenyalen amb diverses cerimònies. Sovint, ni criatures ni adolescents no són membres de ple dret de la societat. Únicament s'assoleix l'edat adulta amb el matrimoni o el naixement de la primera descendència, i comporta la possessió de certes formes rituals de coneixement.

3.2. L'organització econòmica

Aquest punt està també molt ben abordat per l'autor. Tanmateix podeu completar l'estudi de l'apartat 3.2.1 sobre la producció amb la lectura de l'apartat "Producció" del capítol 8 del manual de Kottak, i del capítol XIII del manual de Laburthe-Tolra & Warnier, concretament de les pàg.225 a 230 sobre modes, tècniques i entorns de

producció, de les pàg.234 a 236 sobre la divisió del treball, i de les pàg.239 a 241 sobre l'organització social del treball.

L'apartat 3.2.2.en torn la distribució podria completar-se amb la lectura de les pàg.150 a 162 del capítol 7 "Sistemas Económicos" del manual d'Ember, i amb la lectura de l'apartat "Distribución, Intercambio" del capítol 8 del manual de Kottak. L'apartat que porta per títol "De la reciprocidad al intercambio mercantil" del manual de Laburthe-Tolra & Warnier serà també un bon complement en l'estudi d'aquest tema. Especial atenció mereixen les pàg.212 a 216 d'aquest manual i l'aproximació que els autors fan a l'estudi del do.

En aquest sentit, en torn la noció del do, us recomano la lectura del llibre de Maurice Godelier (1998) "El enigma del don" Barcelona: Paidós. Un recorregut exhaustiu i rigorós en torn la significació cultural del do a diverses societats, analitzant institucions culturals com el "potlach" o el "kula" en l'estudi de les quals ens introdueix també aquest apartat del mòdul.

Per aprofundir en la definició de reciprocitat (pàg.50-51) de Marshall Sahlins us remeto a la lectura del capítol 5 "Economia tribal" del seu llibre "Las Sociedades Tribales", Labor: Barcelona (1984). Així mateix per aquells/es de vosaltres que estigueu interessats en aprofundir en l'enfocament substantivista i en concret en l'obra de l'historiador hongarès Karl Polanyi us recomano la lectura de les pàg.221 a 222 del manual de Laburthe-Tolra & Warnier.

L'obra de Polanyi ha tingut una influència decisiva en l'estudi de la economia des de les ciències socials, si esteu interessats en aprofundir-hi us suggereixo la lectura directa dels seus llibres :

Polanyi, K. "Comercio y mercado en los imperios antiguos", Barcelona: Labor (1976)

- "La gran transformación", Madrid: La Piqueta (1989)
- "El sustento del hombre", Barcelona: Mondadori (1994)

Finalment per aquells/es que vulgueu conèixer més dels temes tractats en tot el punt 3.2 us remeto a la lectura de la IV Part, "Riqueza y sociedad" del manual de Laburthe-Tolra & Warnier que a més a més inclou la consideració d'una qüestió relativament nova en l'estudi cultural de l'economia, l'antropologia del consum, al que dedica el capítol XIV "Producción social y consumo de los objetos".

Totes les societats han de satisfer determinades necessitats bàsiques per a sobreviure. Els individus han de menjar, beure, mantenir una determinada temperatura corporal, defensar-se, evitar les malalties, etc. Aquestes necessitats es poden satisfer mitjançant béns materials i col·laborant amb altres persones. La satisfacció d'aquestes necessitats s'aconsegueix per obra d'un sistema organitzat de comportament que permet a les persones accedir a aquests béns i serveis.

3.2.1. La producció

Es defineix la producció com l'activitat que permet aconseguir els mitjans de subsistència materials i posar-los a l'abast de l'ús humà. El concepte de **producció** cobreix una vasta gamma d'activitats, des de la simple recol·lecció fins a la producció industrial altament organitzada. En la majoria de les societats els materials que la gent fa servir són manufacturats, tant en el cas d'una eina senzilla com en el d'una màquina complexa.

3.2.2. La distribució

La reciprocitat és crucial en les societats primitives; compleix una funció fonamental en les societats caçadores recol·lectores, horticultores i pastorals. Marshall Sahlins en distingeix tres subtipus: la reciprocitat generalitzada, la reciprocitat equilibrada i la reciprocitat negativa.

Nivells d'integració sociocultural, modes de subsistència i distribució econòmica			
Banda	Caça i recol·lecció	Igualitària	Reciprocitat
Tribu	Horticultura/Pasturatge	Igualitària	Reciprocitat
Cacicat	Horticultura/Pasturatge	Rang	Reciprocitat/Redistribució
Estat	Agricultura intensiva/Pasturatge	Classe/Casta	Intercanvi de mercat

3.3. La religió

L'apartat 3.3.1. pot ser completat amb la lectura de les pàg.358 a 362 en torn la universalitat cultural del fet religiós del capítol 15 del manual d'Ember. A l'apartat 3.3.2 estan molt ben explicades les tipologies evolutives de la religió de Swanson, Bellah, i Wallace i no cal completar-les amb informació addicional.

A l'apartat 3.3.3 en torn les diferents tradicions teòriques en l'estudi de la religió tornem a trobar autors com James Frazer, o Edward Tylor, a l'obra dels quals pot haver estat una bona introducció la lectura de les pàgines del llibre de Rossi i O'Higgins que més amunt us ressenyo. Si preferiu però consultar un text dels propis autors us en recomano un de breu de James Frazer "Objetos y palabras tabú". México, DF: FCE (1997) i un altre clàssic i monumental del mateix autor "La rama dorada: magia y religión". México, DF: FCE (1993)

L'apartat 3.3.4 sobre la creença en éssers sobrenaturals pot completar-se amb la lectura de les pàg.362 a 366 del capítol 15 del manual d'Ember, i de les pàg.348 a 349 del capítol 15 del manual de Kottak. Res millor per entrar a l'obra de Emile Durkheim, de qui ja parlàvem en el Mòdul I, que llegir la seva obra "Les formes elementals de la vida religiosa", Edicions 62: Barcelona (1987), atès que aquesta és una obra força densa, us recomano també una altra lectura del mateix autor escrita conjuntament amb el seu deixeble i nebot Marcel Mauss però que per la seva fragmentació en assaigs diferents pot resultar més accessible :

Durkheim, E. & Mauss, M. (1903) "Institución y Culto. Representaciones Colectivas y diversidad de civilizaciones". Barcelona: Barral (1971). Disposeu d'una altra edició d'aquests articles a Émile Durkheim "Clasificaciones primitivas (y otros ensayos de antropología positiva)" publicat el 1996 per Ariel a Barcelona.

L'apartat 3.3.5 en torn la manera d'influir en el sobrenatural pot ser completat amb la lectura de les pàg.349 a 350, i de les pàg.357 a 360 referents als especialistes religiosos i la santeria del capítol 15 del manual de Kottak.

Per aprofundir més en l'estudi del punt 3.3.6 sobre els ritus de passatge, us recomano la lectura del capítol 17 del llibre de Edmund Leach (1989) "Cultura y comunicació. La lógica de la conexión de los símbolos", Madrid: Siglo XXI, i del capítol "Entre lo uno y lo otro: el período liminar en los "rites de passage" del llibre de Victor Turner "La selva de los símbolos", Madrid: Siglo XXI (1990)

Així mateix, un estudi clàssic que ha de ser considerat per tot aquell que vulgui aprofundir en l'estudi del sagrat és la monografia d'Evans-Pritchard, "Brujería, magia y oráculos entre los Azande", Barcelona: Anagrama (1976)

L'explicació culturalista de Marvin Harris en torn les vaques sagrades a l'Índia del punt 3.3.7 pot ser més entenedora si heu llegit abans les pàgines que més amunt us comentava del llibre d'Ino Rosis i O'Higgins sobre l'enfocament materialista cultural d'aquest autor, o el seu mateix llibre, que també us cito més amunt. També podeu completar l'explicació que ens proporciona l'autor del mòdul amb la lectura de les pàg.364 a 367 del capítol 15 del manual de Kottak en torn religió i ecologia cultural.

La nostra tradició judeo-cristiana distingeix de forma dramàtica, jeràrquica i radical entre el transcendent i l'intranscendent, entre la matèria i l'esperit, entre el sagrat i el profà. Aquest tipus de pensament és a la base del que ens permet dirimir entre la divinitat i la fetilleria, entre la "Fe veritable" i la ideolatria, i en definitiva, entre religió i bruixeria, arrogant-nos la quan de menys curiosa capacitat de discriminar el que és "sectari" del que és "religiós".

Si voleu aprofundir més en l'estudi d'aquestes qüestions us recomano la lectura de :

- Joan Prat i Carós, "El estigma del extraño: un ensayo antropológico sobre sectas religiosas", Barcelona: Ariel, 2001
- Jaume Vallverdú i Vallverdú, "El Cant de la devoció: un estudi antropològic sobre els Hare Krisna", Tarragona: Arola, 2001
- Alberto Cardín, "Movimientos religiosos modernos" Madrid : Aula Abierta Salvat, 1982

Així mateix i a mode de manual general de tot aquest apartat us recomano la consulta de "La razón hechizada. Teorías antropológicas de la religión", publicat per Manuela Cantón Delgado a Ariel, Barcelona (2001); així com la lectura del Capítol 4 "La religión como sistema cultural" de la "Interpretación de las Culturas" de Clifford Geertz. La primera obra amb una voluntat de recorregut a través de les aportacions de l'antropologia a l'estudi de la religió, i la segona, com exemple contemporani d'aquestes aportacions, constituïran sens dubte una òptima cloenda a l'estudi d'aquest mòdul.

3.3.1. Què és la religió i quina finalitat té

La **religió** és la part de l'experiència que tracta dels éssers sobrenaturals, des de déus específics fins a forces obscures, incloent-hi esperits, dimonis, etc. Entesa d'aquesta manera, es pot dir amb prou certesa que la religió és universal i que, d'acord amb l'arqueologia, la història i l'etnografia, ha existit en totes les societats des de fa almenys quaranta mil anys.

3.3.2. Tipologies evolutives de la religió

Cada nivell es manté fins a un cert grau i més o menys modificat en el subsegüent.

3.3.3. Tradicions teòriques en l'estudi de la religió

El llibre més influent en l'estudi de les religions primitives és, sens dubte, *Les formes élémentaires de la vie religieuse* (1912), d'Émile Durkheim, en el qual es proposa els objectius següents:

- Demostrar que la religió és un aspecte essencial i permanent de la humanitat. Pera això, Durkheim va estudiar el que ell creia que eren les religions més primitives: el totemisme d' Austràlia.
- Demostrar que les categories de la ment (temps, espai, classe, nombre, causa, etc.) són producte del pensament religiós.
- Demostrar que les idees religioses reflecteixen l'estructura social de la societat.

3.3.4. La creença en éssers sobrenaturals

3.3.5. La manera d'influir en el sobrenatural

3.3.6. Els rituals

Un **ritual religiós** és el camí pel qual una persona es relaciona amb el sagrat. La creença i el ritual es materialitzen en un comportament formalitzat i estereotipat. Els rituals sovint fan servir sistemes complexos de símbols i reforcen la solidaritat de grup. Els antropòlegs identifiquen dues grans categories de rituals: els ritus de passatge i els ritus d'intensificació.

3.3.7. Les funcions de la religió

GUIA MÒDUL III - L'EVOLUCIÓ I L'ESTRUCTURA DE LES SOCIETATS HUMANES

(en paràgraf adentrat, comentaris del consultor; en paràgraf normal, parts del mòdul subrallades)

Proposeu-vos el seu estudi com un recorregut pels diferents tipus de societats humanes, veureu que se'ns ofereixen dades molt concretes, no espero de vosaltres un esforç memorístic desmesurat que no tindria cap sentit tal com estem plantejant l'assignatura, sinó que entengueu i sapigueu què signifiquen conceptes com "banda", "tribus", "sedentarisme", "cacicat", "pastoralisme", "sistema mundial", etc

És molt important que ara que ja portem força temps estudiant antropologia parlem amb propietat, en aquest sentit resulta força pertinent el comentari que l'autor ens fa a la pàg.5 sobre el terme primitiu referit a un mode de subsistència i d'integració sociocultural que va aparèixer molt aviat a la història, i que no té res a veure amb "inferioritat" i amb l'intent evolucionista d'inferir una tipologia d'estadis de desenvolupament humà.

1. SOCIETATS CAÇADORES RECOL·LECTORES, HORTICULTORES I PASTORALS

1.1. Societats caçadores recol·lectores

El concepte de farratjadors està molt ben desenvolupat al capítol 7 "Cambio cultural y adaptación" del manual de Kottak, en aquest sentit us faig especial esment del quadre "El gran debate sobre los forrajeros" realment força entenedor. Al mateix manual resulta d'interès l'anàlisi de l'organització social dels farratjadors, capítol 10, pàg.225-227, i l'anàlisi en torn qüestions de gènere en aquests grups, al capítol 14, pàg.315-316.

De fet el temari ens caracteritza molt bé definicions com la referent a les "societats caçadores-recol·lectores", em refereixo a la definició de la pàgina 14, mireu-vos-la bé. Tanmateix l'anàlisi de les "societat igualitàries", que s'inicia a la pàg.11 pot completar-se amb la lectura de les pàg.171-172 del capítol 8 del manual d'Ember en torn l'estratificació social. D'altres conceptes com "banda" o "tribu" estan ben molt explicats al capítol 10 del manual de Kottak.

Comentar-vos de nou, que tal com us deia en la introducció al Mòdul II la lectura del llibre Sahlins "Las sociedades tribales" sens dubte ens serà de força utilitat també alhora d'aprofundir en l'estudi de tot aquest apartat. Si teniu el temps i les ganes, endinseu-vos-hi.

Per últim estigueu alerta amb afirmacions del tipus "la transició de les societats caçadores recol·lectores a l'horticultura no s'acabava d'entendre bé perquè no hi ha un avantatge evident en el canvi" (p. 16) o "es pot afirmar que el pastoralisme és més eficient que la caça" (p. 23), que fa l'autor del temari i que destil·len un cert regust evolucionista amb el qual no combregarien la majoria d'antropòlegs.

Moltes societats caçadores recol·lectores tenen una ideologia caçadora, en el sentit que valoren molt la carn, potser perquè és difícil d'obtenir. La caça és també una tasca col·lectiva que requereix cooperació i, per tant, una organització social i un llenguatge evolucionat per coordinar activitats.

La idea que hi pugui haver una **societat caçadora recol·lectora original** entre els caçadors recol·lectors d'avui és una quimera. Mentre que els etnògrafs han de tenir en compte que tots els caçadors recol·lectors contemporanis pateixen els efectes del contacte amb societats més àmplies, els arqueòlegs treballen amb una dimensió temporal molt extensa i amb un ampli ventall de zones geogràfiques. Si de tots dos enfocaments, se'n pogués treure una conclusió comuna, aquesta seria la gran variabilitat sociocultural de les poblacions farratjadores.

Richard Lee, especialista en els !kung d'Àfrica del Sud-oest, ha defensat enèrgicament que el comunisme primitiu era "un sistema social vàlid i viable". Tant si en diem comunisme primitiu com si l'anomenem d'una altra manera, el fet és que hi ha moltes referències etnogràfiques que proven l'existència d'aquest tipus de societats. Igualment, val la pena assenyalar que el sistema es reproduïx per mitjà de regles sòlides que prohibeixen l'acumulació o la desigualtat.

Leacock insisteix que la **igualtat** es va mantenir malgrat els diferents rols dels homes i de les dones. L'absència d'autoritat i el fet que les decisions es prenguessin en comú contribueixen a explicar la inexistència de jerarquies.

La **banda** és el nivell d'integració socioculturals de la major part de societats caçadores recol·lectores. La característica més destacada d'aquest tipus d'organització social és que totes les funcions socioculturals les duen a terme un nombre limitat de bandes associades. Cada banda o campament està format per famílies nuclears emparentades, cadascuna de les quals utilitza, independentment de les altres, recursos dispersos. Tota l'organització econòmica, política i religiosa està continguda dins de la banda. És bastant probable que aquesta fos l'única forma d'organització social coneguda durant miler d'anys, ben bé fins al període anterior al neolític, amb l'aclariment que hem fet anteriorment.

Pel que fa als caçadors recol·lectors, de cap manera no podem dir que tinguin un sentit d'**imperatiu territorial**, és a dir, una actitud de defensa instintiva de grup en relació amb el territori que ocupa una banda. De fet, la territorialitat depèn molt més de la cultura que no pas de cap forma d'agressivitat innata. És cert que les bandes es defineixen en termes del territori que ocupen i sovint es donen a si mateixes el mateix nom d'aquest territori, però això no implica necessàriament cap imperatiu territorial, ja que els membres d'altres bandes entren lliurement en el territori en qüestió.

1.2. Societats horticultores

La lectura de l'apartat "El Cultivo" del capítol 7 del manual de Kottak ens pot resultar de gran utilitat alhora d'aprofundir en les definicions d'horticultura, agricultura, o sedentarisme. Pareu especial atenció a saber a què ens referim a l'utilitzar el concepte gran home, "big man".

La figura del "big man" resulta clau en l'estudi de la organització social, política i econòmica de la societat primitiva, fins al punt que com a element de redistribució, acumulador de bens, i figura de gran prestigi i carisma, s'ha volgut veure en ell l'embrió de les "jefatures" i els cacicats. Podeu completar aquesta definició amb la que ens ofereix el manual de Kottak a les pàgines 233-234 al capítol 10 "Bandas y Tribus", o amb la de la pàg.90 del manual de Laburthe-Tolra & Warnier.

D'altres definicions com "tribu", "cacicat", "rang", poden ampliar-se amb la ja citada lectura del capítol 8 "Estratificación social" del manual d'Ember, en concret de les pàg.181-184 "El surgimiento de la estratificación", i el d'"associacions pantribals", amb la lectura de les pàg.237-239 del manual de Kottak. De fet tot l'apartat de "Cultivadores Tribales" d'aquest manual pot resultar-vos de gran utilitat alhora d'ampliar aquests conceptes.

Per últim citar-vos que l'explicació de la organització de gènere entre horticultors, agricultors i pastors està molt ben analitzada al capítol 14 del manual de Kottak, arribant fins a la industrialització i la feminització de la pobresa.

L'**horticultura** és la primera forma d'agricultura i es basa en el treball en parcel·les petites amb la tecnologia senzilla del pal de cavar i l'aixada. El tipus més habitual de conreu s'anomena **agricultura de tala i crema** o agricultura d'artiga i mòbil, és a dir, una tècnica que consisteix a netejar els camps, a cremar-ne els arbres i la brossa i a cultivar-ne el sòl, que s fertilitza amb les cendres. L'horticultura acostuma a anar acompanyada, en més o menys grau, de la caça, la pesca, la recol·lecció d'aliments i la cria d'animals. En l'àmbit de l'organització social, les societats horticultores presenten molta més varietat que les caçadores recol·lectores.

El **cap** és el líder polític que coordina les activitats del grup; acostuma a ser-ne el portaveu, però no té un poder coercitiu i només governa per consens.

El **gran home** és el líder, la posició del qual és temporal i depèn de les seves habilitats i del fet que sigui acceptat pels seus seguidors.

La característica principal del nivell tribal és l'augment del nombre de grups de parentiu i un grau més elevat d'especialització en les uncions, a més de la presència de nous mecanismes per a la seva integració. Una tribu no és solament un conjunt de bandes. De fet, els lligams entre els diversos segments d'una tribu són més forts que el simple intercanvi de matrimonis. L'exogàmia i la residència patrilocal no poden, per si soles, mantenir fàcilment la solidaritat de grup si la societat creix més enllà d'un cert límit, ja que amb l'augment del nombre de grups residencials la reciprocitat és cada vegada més difusa. D'altra banda, les tribus no tenen institucions polítiques o de govern específiques, i cap segment tribal no domina els altres.

Segons Robert Carneiro, els **cacicats** són entitats polítiques autònomes que comprenen una sèrie de poblacions sota el control permanent d'un cacic suprem. Es tracta, per tant, de sistemes regionals que integren un nombre de comunitats en una sola unitat política. És important assenyalar que, a excepció de tipus molt simples, aquests territoris estan jerarquitzats i estratificats. D'altra banda, n'hi ha de molt diverses dimensions: des de cacicats simples d'un miler de persones, fins a cacicats complexos de desenes de milers d'habitants.

1.3. Societats pastorals

El "pastoralisme" està molt ben definit per l'autor del temari, també està força bé la caracterització que ens proporciona Kottak a les pàg.239-240 del capítol 10.

De la pàg.25 del manual fer-vos esment que l'explicació que ens fa l'autor en torn el Nuer ha estat capdal en l'estudi etnogràfic. Llegiu-vos la bé. Us recomano però la lectura directa del clàssic de

E.E. Evans-Pritchard "Los Nuer" publicat a Anagrama, Barcelona (1977) [existeixen edicions posteriors]

També podeu completar-la si us interessa el tema amb la caracterització que dels eters rivals dels Nuer, els Dinka, se'ns fa al quadre del capítol 7 del manual de Kottak.

Per **pastoralisme** com a mode de subsistència entenem l'existència de grups relativament autònoms de gent especialitzada en ramaderia nòmada. Un tret essencial del pastoralisme és que els qui el practiquen es desplacen d'un lloc a un altre buscant pastures i aigua, la disponibilitat de la qual varia segons l'estació de l'any.

Es pot afirmar que el pastoralisme és més eficient que la caça i recol·lecció, perquè, mentre que el primer permet augmentar el nombre i l'índex de supervivència de caps de bestiar per mitjà de tècniques de reproducció, la segona simplement els mata.

L'organització social dels pobles pastors depèn del grau de mobilitat a què hagin de fer front i de les característiques dels animals que tenen al seu càrrec. En general, la unitat socioeconòmica bàsica de les societats pastorals és el **campament**, és a dir, un assentament compartit per un grup de petites unitats domèstiques que sovint habiten en tendes. Des del campament es controla el bestiar i s'atén altres activitats econòmiques. A causa dels moviments constants, el caràcter central de la unitat domèstica és encara més acusat.

La majoria de societats pastorals són més o menys igualitàries; el seu nivell d'integració sociocultural és la tribu. En alguns casos han evolucionat cap a cacicats i fins i tot han esdevingut estats.

2. SOCIETATS AGRÀRIES

Aquest és un capítol també molt ben plantejat per l'autor del mòdul. No crec que ens hagi de plantejar cap dubte. Veureu com les recomanacions de lectures complementàries que us he fet més amunt així com en la introducció

del Mòdul II segueixen resultant-nos útils alhora d'aprofundir en l'estudi d'aquest apartat. Podeu arrodonir-les donant-li un cop d'ull als capítol 10 "Cultivadores Tribales" del manual de Kottak.

En aquest punt però anem a pams. Veureu que un altre cop ens trobem amb molts conceptes, no es tracta de fer un gran esforç memorístic, tanmateix ens han de quedar clars conceptes com "territorialitat", les principals diferències entre horticultors i societats agràries, o en torn els orígens de l'estat, que estan molt ben exposades al punt 2.3. Si voleu saber més de la qüestió dels orígens de l'estat podeu ampliar coneixements amb la lectura de l'apartat "El Origen del Estado" del capítol 11 del manual de Kottak, on s'aprofundeix en nocions com sistemes hidràulics, rutes comercials, o creixement de la població.

El punt 2.5 en torn societats agràries avançades està molt ben plantejat per l'autor, i en el seu estudi us poden ser útils les referències bibliogràfiques que sobre els sistemes de creences us proporcionava en la introducció a l'estudi del Mòdul II. Pareu compte que al final del tercer paràgraf de la pàg.51, falta un "no" davant "s'estaven de criticar el papa i el rei". Com veieu sense el "no" canvia totalment el significat de la frase, bé, ha estat un error tipogràfic.

Sobre els punts 2.6 i 2.7 sols recomanar-vos tal com ens fa l'autor del mòdul la lectura del llibre de :

- Wolf, E.R. "Los campesinos", publicat a Labor, Barcelona (1982)

I comentar-vos que podeu completar la referència a les revoltes camperoles i els moviments mil.lenaristes amb la lectura de :

- Cohn, N. "En pos del milenio", publicat a Alianza, Madrid (1985)
- Elliot, J.H. et altri de "Revoluciones y rebeliones de la Europa moderna", publicat a Alianza, Madrid (1978)

2.1. Els orígens de l'agricultura

2.2. Característiques bàsiques de les societats agràries

Amb el terme societats agràries fem referència a les societats basades en una **agricultura intensiva**, és a dir, a les societats que depenen de l'arada i els animals de tir. Entre altres coses, aquest tipus d'agricultura implica la llaurada, la selecció de llavors, la birbada, la collita i l'emmagatzematge; és un treball intensiu. En alguns casos, també hi ha la irrigació a gran escala, de tipus centralitzat o no. També es tendeix a associar amb les societats agràries altres desenvolupaments tecnològics: la metal·lúrgia, l'ús de la roda i les tècniques avançades de la construcció.

La diferència més gran entre les societats horticultores i les societats agràries és l'increment en la productivitat a causa d'un seguit de factors, que es poden donar simultàniament o no:

- més treball intensiu;
- l'ús de tracció animal;
- l'ús d'una tecnologia més avançada (l'arada);
- l'ús de fertilitzants;
- l'ús d'irrigació

La **territorialitat** és una idea que tendeix a desenvolupar-se dins les societats agràries, i és molt més estricta i definida que en els modes de subsistència anteriors. Tant la guerra com les venjances són comunes en les societats agràries, la qual cosa es pot explicar no solament des del punt de vista de la territorialitat sinó també de la pressió demogràfica i l'estratificació.

2.3. El naixement de la civilització

Seguint la contribució decisiva de Childe, la majoria de recerques s'han centrat en la revolució urbana i en els orígens i el desenvolupament de l'estat.

L'estat, o més exactament el **primer tipus d'estat**, és, segons Peter Skalnik i Henri Claessen (1978), una organització sociopolítica independent amb un territori delimitat i un centre de govern. L'economia es basa en l'agricultura -en alguns casos, en el pastoralisme o en una economia mixta-, complementada pel comerç i un sistema de mercat, i per la presència d'especialistes. El producte excedent de l'agricultura, juntament amb les taxes recaptades del comerç i el mercat, formen els ingressos bàsics del govern, representat per funcionaris eximits de la producció material.

2.4. Els orígens de l'estat

Robert Carneiro (1970) ha expressat la que potser és la més convincent i integral de les teories dels orígens de l'estat. Hom hi fa referència com a **teoria de l'hàbitat circumscrit**, perquè se centra principalment en la idea que l'estat pareix en àrees on hi havia barreres geogràfiques (muntanyes, deserts, etc.) que impedièren que la població s'expandís. L'hàbitat circumscrit també pot ser social, quan les barreres no són físiques sinó que estan constituïdes per altres poblacions.

2.5. Les civilitzacions agràries avançades

Una de les característiques de les **religions universalistes** és que ofereixen la salvació al comú de la gent, i, el que és més important, que cada religió va formar la civilització a la seva pròpia imatge. La classe sacerdotal sovint exercia un monopoli del coneixement que es manifestava en l'aparició de sistemes escriturals de creences i legitimació. Les quatre

civilitzacions agràries -tot i que eren similars en alguns aspectes, eren notablement diferents- reflectien no tan sols la varietat de creences religioses, sinó també les peculiaritats de cada sistema de producció.

2.5.1. La Xina imperial

El **confucianisme**, que va inspirar la burocràcia del mandarinat, fou una religió originada al segle V aC; posava l'èmfasi en la idea del deure familiar acomplert d'una manera educada i establia la necessitat de mantenir el ritual del l'emperador en avall.

A llarg termini, el confucianisme, el budisme, el taoisme i el culte als avantpassats es combinaren per donar a la Xina unes característiques religioses distintives.

2.5.2. L'Índia bramànica

El **budisme** va aparèixer aproximadament cap a l'any 500 aC; era una doctrina salvadora que no tenia lloc per als sacerdots o els sacrificis. La característica principal és l'existència d'un grup de persones, monjos i llurs seguidors, a al recerca d'il·luminació. El budisme negava l'ascetisme extrem i la permanència de la comunió mística. els budistes predicaven una vida moderada de contemplació i autocontrol per assolir el camí veritable cap a la il·luminació

L'hinduisme, en vincular-se als estats regionals, que havien lliurat una bona part del seu poder als bramans, ajudà a preservar l'ordre social. Els factors que expliquen el poder de l'hinduisme són els següents:

- Una presència ritual intensa en la vida quotidiana.
- El monopoli de la lectura, l'escriptura i l'educació.
- L'única font de llei.
- Una casta sacerdotal extremament ben organitzada i àmpliament estesa.
- L'habilitat per a regular, per mitjà del sistema de castes, les relacions entre els diversos grups ètnics i la divisió del treball.

2.5.3. L'islam pastoral

L'islam no va aparèixer dins d'un imperi, sinó entre les tribus nòmades i comerciant de l'Aràbia. El context d'aquest naixement fou la rebel·lió per part del membres joves dels clans comuns contra els ancians dels clans principescos i comercial que dominaven la societat i acumulaven riquesa. La raó de la lluita era el retorn a l'igualitarisme. Muhammad fou l'home que uní un grup heterogeni de membres descontents de les tribus i els proporcionà una religió monoteista, salvadora, ètica i universalista. l'èxit de les seves proeses militars va significar un ritme de creixement molt ràpid de l'islam.

2.6. L'Europa cristiana i el feudalisme

Amb la conversió de Constantí, el **cristianisme** esdevingué la força més dinàmica de l'Imperi romà. Amb la consecució de l'estatus de religió estatal, l'Església cristiana no va tenir problemes financers (concessions de terra) ni ideològics. El cristianisme aconseguí ben aviat ser l'única fe acceptada. El paganisme fou prohibit vers la fi del segle IV, i la població heretge va ser perseguida militarment. L'Església s'adonà que necessitava l'Estat.

Des de la perspectiva politicojurídica, una societat feudal apareix com una immensa piràmide jeràrquica establerta sobre la base del vassallatge. Des de la perspectiva econòmica, una societat feudal apareix com una miriada de mòduls econòmics (feus) més o menys autònoms, amb el progressiu desenvolupament de les viles, els diners i els mercats. És important destacar que ni la terra ni el treball no eren mercaderies. Com veurem més endavant l'Església impregna tot el sistema.

2.7. La societat camperola

Cal que quedi absolutament clar que els camperols i els agricultors capitalistes són dues categories molt diferents. Els agricultors capitalistes són lliures de desenvolupar el capital i el treball, malgrat que encara han de pagar impostos i potser fins i tot l'arrendament. d'altra banda, en els països capitalistes avançats, les explotacions agrícoles capitalistes sovint són un grup de pressió formidable i ben organitzat.

El fet de dir que els camperols no són gaire afortunats és un eufemisme. Històricament, els camperols han estat una classe oprimida i subordinada, però aquest destí no ha estat acceptat sense lluita. En diverses parts del món, tant en el passat com en el segle XX, els camperols s'han mobilitzat i sovint s'han alçat en revoltes camperoles i revolucions. Això no obstant, la comprensió que la pagesia pot tenir del quadre social general és més aviat difosa, per això moltes revoltes camperoles tenen un aire utòpic, un anhel de justícia i igualtat quasi religiós (Wolf, 1969).

3. SOCIETATS INDUSTRIALS

No crec que us plantegi cap problema alhora d'afrontar-ne l'estudi. Les referències a l'obra de Marx i Weber poden completar-se amb la lectura de l'apartat "Estratificació" del capítol 9 del manual de Kottak, així com les causes de la revolució industrial, punt.3.3, amb la lectura de "Industrialización" del mateix manual.

Tanmateix aquesta és una part de pensament social i tampoc voldria que destinéssiu en el seu estudi el temps i l'esforç que pot ser més adient per aprofundir en conceptes més estretament relacionats amb l'estudi etnogràfic clàssic com els més amunt assenyalats.

Sols voldria fer-vos algunes precisions. La referència als "sistema mundial", punt 3.4, pot ampliar-se amb la lectura del capítol 10 de Kottak, tanmateix pareu especial atenció a la definició que de sistema mundial en fa l'autor del mòdul, mireu-vos la bé.

També voldria fer-vos esment de la referència força exagerada que al principi de la pàg.70 ens fa l'autor en torn els postmoderns, de fet, no ens hauria d'estranyar, ja ens hi té acostumats quan toca parlar-nos d'ells. En aquesta ocasió se'ls "acusa" d'insinuar que l'antropologia està al servei dels interessos dels poders colonials. No entrarem ara en aquest tema, ja vam discutir força en torn "les manies i febleses" postmodernes en la Introducció al Mòdul I, i amb la meua aportació de l'article de Fabian.

Sols voldria en torn això que no perdéssim de vista que és un fet el naixement de l'antropologia com a disciplina científica al segle XIX de la mà d'un règim polític i ideològic molt concret, l'imperialisme colonial. És aquesta una realitat que no ens ha de condicionar dramàticament més enllà de la seva pròpia assumpció.

Una cosa és reconèixer que l'antropologia és una disciplina pròpia del pensament europeu, occidental, on el sistema econòmic que s'ha imposat és el capitalisme, i que a més a més es desenvolupa com a tal en el moment de l'expansió colonial d'aquest sistema, i una altra força diferent és equiparar l'antropologia amb els mètodes propis del capitalisme o de l'imperialisme. De fet, si se segueix aquesta equació no ha d'estranyar a ningú que es negligèixi la producció intel·lectual de Said, o les reflexions en torn la licitud i els límits del treball de camp que es fan molts postmoderns. El punt 3.5 afronta aquest tema però potser de forma massa sesgada, en aquest sentit doncs us recomano també la lectura del capítol 19 del manual de Kottak.

3.1. El capitalisme: una qüestió de nom?

A diferència de Weber, Marx no va utilitzar l'expressió capitalisme, però el concepte és implícit en la seva obra. Va caracteritzar el **capitalisme** com un sistema econòmic en funcionament constant en el qual l'empresari burgès compra els mitjans de producció, la força de treball i les matèries primeres a fi de produir mercaderies amb vista a vendre-les en un mercat per treure'n benefici. L'acumulació de capital és, per descomptat, una característica central dels sistema, que requereix la presència d'una classe burgesa adinerada i d'un proletariat desposseït que es veu forçat a vendre la seva força de treball.

L'obra de **Max Weber** *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* ha tingut la mala sort de ser llegida i utilitzada de manera errònia, bàsicament per a refutar el suposat determinisme econòmic de Marx. De fet, la intenció principal de Weber era establir que hi ha una afinitat electiva entre l'ètica derivada d'algunes sectes protestants, sobretot el calvinisme, i el punt de vista de l'empresari capitalista. Convé remarcar que la connexió que Weber postulava no era que l'ètica protestant havia estat la causa de l'esperit capitalista, i encara menys del desenvolupament del capitalisme com a sistema econòmic, sinó simplement que aquest esperit era realçat i legitimat per l'aparició d'una ètica religiosa que permetia, més que no pas encoratjava, l'existència d'un *Weltanschauung* propici per a una activitat econòmica racional.

Mentre que l'economia pròpiament dita la podem definir com un àmbit de competència, el capitalisme és l'àmbit del monopoli.

Braudel defineix el capitalisme per la seva capacitat de generar valors d'intercanvi, cosa que comporta, a la vegada, l'acumulació de diner. El capitalisme està sòlidament ancorat en l'àmbit de la circulació de valors comercials, gairebé com un subproducte d'aquesta mena de mercat d'intercanvi que reporta guanys elevats.

Sembla que el capitalisme de Braudel sigui atemporal, encara que les seves formes canviïn constantment. Ni tan sols la Revolució Industrial va aconseguir canviar la seva naturalesa essencial.

Giddens distingeix com a sistema econòmic de societat capitalista, aquesta última concebuda com un tipus de societat condicionada per les influències econòmiques del primer. Aquest autor està bàsicament en contra de la idea de societat industrial perquè, mentre que la societat capitalista se centra en el dinamisme de l'acumulació de beneficis mitjançant el mercat d'intercanvi i la configuració de la totalitat social, en la societat industrial no es donen aquests elements.

Giddens està d'acord que, tot i que el desenvolupament del capitalisme i la Revolució Industrial han influït en l'auge de les nacions estat, el món modern en el qual vivim és el resultat de la intersecció del capitalisme, l'industrialisme i el sistema de les nacions estat.

La definició de **capitalisme** de Mann posa l'èmfasi en la producció de mercaderies, en la propietat privada en règim de monopoli dels mitjans de producció, i en una força de treball lliure i al marge d'aquells mitjans. En aquest sentit el capitalisme va precedir la Revolució Industrial.

Des de la perspectiva històrica que ens dona a conèixer els esdeveniments, costa d'entendre per què les poques veus que van posar l'èmfasi en els punts de contacte més que no pas en les divergències entre Marx i Weber no han estat tingudes en compte, però, sens dubte, l'atrinxerament es pot explicar, en última instància, en termes de desenvolupaments específics en la producció de coneixements socials, és a dir, per la influència de consideracions politicomorals.

3.2. Requisits per a la transició al capitalisme: comparació entre Europa i el Japó

3.3. La Revolució Industrial

L'expressió Revolució Industrial fa referència al moment inicial del pas brusc d'una economia agrària i artesanal a una altra de dominada per la indústria i la manufactura feta amb màquines. Va començar a Anglaterra al segle XVIII, i es va estendre d'una manera desigual al continent europeu i a algunes altres zones. Tan sols en el període de dues generacions va transformar la societat occidental, i en dos segles havia transformat tot el món.

Una de les conseqüències de la Revolució Industrial, potser la més important, va ser la transferència de la força de treball i dels recursos de l'agricultura a la indústria.

Les conseqüències de la Revolució Industrial van ser diverses; no solament va afectar el mode de producció, sinó també els àmbits social, institucional i governamental, així com el de la ciència i els valors. Les societats van esdevenir capaces de generar riquesa material i cultural, i d'adaptar-se als canvis que s'anaven produint.

3.4. El sistema mundial modern

Un **sistema mundial** és un sistema social amb les seves fronteres, estructures, grups membres, regles de legitimitat i coherència. Dins del sistema hi ha forces en conflicte com a conseqüència del fet que cada grup intenta aconseguir determinats avantatges. hi ha una mena d'equilibri basat en la tensió. El sistema canvia: és modelat i remodelat pels diversos grups que el formen. Wallerstein utilitza una analogia biològica per a caracteritzar-lo; en aquest sentit, el sistema mundial és com un organisme amb una expectativa de vida en relació amb la qual les seves característiques canvien en uns aspectes i es mantenen estables en uns altres. Les estructures del sistema a vegades són fortes i a vegades són dèbils, en funció del treball dels elements interns del sistema.

3.5. L'era de l'imperialisme

3.5.1. Introducció

Cal dir des de bon començament que **imperialisme** és un terme extremadament emocional i no és fàcil utilitzar-lo científicament perquè forma part del repertori armamentístic de la guerra ideològica. En el context modern podríem dir que l'imperialisme és la dominació directa o indirecta de territoris colonials o dependents per part d'un estat industrial, normalment d'Occident. L'era de l'imperialisme fa referència a la cursa per l'expansió colonial típica del final del segle XIX.

3.5.2. Tipologia colonial de l'expansió europea

3.5.3. Teories de l'imperialisme

J.A. Hobson va ser el primer a desenvolupar una teoria de l'imperialisme. A partir del que va passar a la Guerra dels Bòers, va utilitzar la paraula imperialisme per a referir-se a l'expansió dels estat europeus arreu del món. Per Hobson, l'imperialisme era, essencialment, un **control polític** que es va originar en els medis financers de les metròpolis.

L'historiador Eric Hobsbawm insisteix que l'imperialisme no es pot separar del desenvolupament específic del capitalisme del final del segle XIX; no obstant això, admet que les argumentacions econòmiques monocausals són insuficients per a explicar l'era de l'imperialisme. Altres autors, com Michael Mann, sostenen que els arguments econòmics hi tenen un paper juntament amb les motivacions polítiques.

3.5.4. Imperialisme i cultura

La idea de la superioritat europea que es va estendre des del segle XVI estava originalment basada en l'arrogància religiosa i la xenofòbia.

4. L'ANTROPOLOGIA I EL MÓN CONTEMPORANI

Arribats a aquest punt, la lectura dels llibres de :

- Geertz, C. "Los usos de la diversidad", Barcelona: Paidós I.C.E., U.A.B. (1999)
- Augé, M. "El sentido de los otros", Barcelona: Paidós (1996)

en torn la complexa relació de l'antropologia en un món divers i canviant com el que ens ha tocat viure, pot ser-vos de gran interès, tant per aquesta com per a d'altres assignatures com la dels companys de "Diferències Humanes i Diversitat".

Tanmateix si no disposeu del temps per fer-ho us suggereixo l'explicació que en torn el conflicte de civilitzacions ens proporcionen les pàg.448-450 i pàg.491-493 del capítol 20 del manual de Kottak, sota el títol "Intercambio cultural y supervivència". En aquest sentit també us recomano la lectura d'un dels temes desenvolupats "¿Desaparecerá la diversidad cultural en un mundo de rápido tránsito y telecomunicación?" a la pàg.404 del mateix manual.

4.1. L'antropologia d'Europa

Fins a cert punt, es pot establir una correlació entre religió i grup lingüístic, amb la conseqüència que hi ha, en general, una superposició entre catolicisme i llengües romàniques, entre protestantisme i llengües germàniques, i entre cristianisme ortodox i llengües eslaves.

Europa es pot veure tant com una invenció de la literatura i del mite com del poder.

A llarg termini Tilly veu, com a característica més important, la separació entre el principi d'identitat cultural i l'estat. Les implicacions d'aquesta formulació són la creació d'una Europa fortament connectada però multicultural en la qual els individus majoritàriament es regiran pel bilingüisme, o el trilingüisme, i exerciran llur dret de mobilitat territorial d'acord amb les oportunitats i les preferències laborals.

Tots els desenvolupaments possibles que Tilly ha identificat són apropiats per a l'agenda antropològica amb vista al futur, atès l'interès que tenen les interconnexions entre el marc cultural, el d'identitat i l'institucional. L'aptitud de l'antropologia per a respondre als reptes del futur depèn de la nostra capacitat per a elaborar marcs i conceptes apropiats.

4.2. El procés de globalització cultural

Wallerstein i el seu col·lega R. Wuthnow han suggerit que el **sistema mundial** genera més aviat heterogeneïtat cultural que homogeneïtat cultural. Això es fa costerut per a molts modernitzadors que han cregut sempre que el procés d'homogeneïtzació era imparabile. La idea de l'imperialisme cultural, tan popular avui, també vacil·la perquè depèn de la mateixa premissa.

Una important característica del món contemporani: la **desterritorialització**. Els diners, les mercaderies i les persones es mouen arreu del món a un ritme rapidíssim, fins ara desconegut. hom pot argumentar que aquests nous desenvolupaments no són tan importants com Appadurai i altres pensen, però tot i així representen un canvi de certa magnitud.

4.3. Mirant el futur: un conflicte de civilitzacions?

Samuel Huntington, a *The Clash of Civilizations* (1966), formulava la hipòtesi que la **causa fonamental de conflicte en el món futur** no seria de tipus econòmic ni ideològic. Les grans divisions de la humanitat i les causes del conflicte derivaran de les diferències entre civilitzacions. Sens dubte, els estats seran actors col·lectius poderosos a escala mundial, però els conflictes principals es donaran entre nacions i grups de civilitzacions diferents. Les línies de la separació entre les civilitzacions seran les línies de batalla del futur.

A l'arena mundial ha aparegut un principi important: la síndrome del país de parentiu. Aquest principi substitueix les consideracions ideològiques i estratègiques per la idea de "comunitat civilitzacional", segons la qual les persones de la mateixa civilització tendeixen a reunir-se, particularment en moments de conflicte. Els efectes d'aquest principi encara no són del tot visibles, però hi ha una tendència que es desenvolupa.

DUBTES DELS MÒDULS:**Data:13:06:02 17/10/2002**

¿ens hem de presentar a la gent que observarem abans de començar a observar, o ho podem fer a mitja observació?

Data:15:14:25 19/10/2002

De fet, el dubte que ens planteja, lluny de ser accessori, ens centra en la pertinència i lícitut de revisitar el manifestat, l'escrit (ja siguin currículums o intervencions als fòrums i taulers) des de contextes d'anàlisi i interpretació -com els propis de la nostra activitat investigadora- diferents als que implicaren la seva declaració.

Cal presentar-se o informar de l'estudi a aquelles persones els missatges i declaracions de les quals estem revisant? Cal demanar-los-hi permís? o sols caldria en el cas de fer-los-hi una entrevista en el present, de fer-los-hi a mans un qüestionari de preguntes?

Què potser en un entorn com el nostre les regles sobre l'escrutini del declarat resten implícites, en una mena d'acord tàcit, "virtual", relatiu a l'accessibilitat i interpretació de tot allò exposat públicament? Què en penseu?

Data:22:02:12 23/10/2002

Mentre m'estudio el mòdul 4, segueixo pel campus virtual. Fa un moment m'ha sorprès que a les xats dels "bars" no hi ha ningú, ni a psicopedagogia, ni a humanitats, ni a UOC..

El mòdul 4 és bastant rolo, però l'apartat 3.2. m'ha interessat: Explica que pel fet de néixer en una FAMILIA NUCLEAR (un "grup de filiació bilateral") ens hem tornat EGOCENTRISTES I INDIVIDUALISTES, perquè cada parent està definit respecte del nostre ego, i perquè en no haver cap herència segura, ens hem de buscar la vida.

Lo que a mi m'interessa investigar és COM US RELACIONEU els individus vosaltres. ¿o no us plantegeu la necessitat de fer-ho aquí? Jo com a alumne virtual trobo molt a faltar la interacció que crec que en una presencial trobaria.

I COM US DEFINIU. Potser no podeu incloure algunes preferències en la presentació, amb lo bo que seria.. Però en fin, així s'estalvien la complicació relativa, i ens quedem amb la complicació absoluta del tabú..

SEGONA ACTIVITAT D'AVALUACIÓ CONTINUADA**PRESENTACIÓ OPCIO A**

Tot seguit us plantejo la Opció A d'aquesta PAC-2, centrada en l'elaboració d'un "Dossier Documental" d'imatges i/o articles de premsa en torn els principals conceptes de l'assignatura.

Amb aquesta activitat el que pretenem es treballar els continguts del Mòdul II "Les eines conceptuals i teòriques de l'antropologia", i del Mòdul III "L'evolució i l'estructura de les societats humanes", desenvolupant-los activament amb exemples pràctics d'imatges i/o articles de premsa.

Desenvolupar un concepte implica :

- cercar imatges i/o articles de premsa que el representin i en paral·lel redactar un text en el que s'exposi la seva definició i com es considera que la imatge/es seleccionada representa el concepte treballat.

Així doncs, amb aquesta activitat us proposo submergir-vos a a la premsa, a diaris i revistes, en els mitjans de comunicació, per a que cerqueu imatges i articles que il·lustren i us permetin treballar els continguts dels dos mòduls didàctics que ens ocupen aquestes setmanes.

En una proposta d'aquestes característiques cercar a internet se'ns revela com una de les opcions més pràctiques alhora de trobar i deixar-se sorprendre per imatges i notícies que ens ajudin a treballar els conceptes escollits.

Penseu que d'alguns conceptes com "família", "matrimoni", "mercat" o "màgia" trobareu força imatges i informacions, mentre que d'altres com "cacicat", "parentiu", "burocratització" o "frontera", aquesta tasca us pot resultar més difícil.

L'extensió del Dossier final a lliurar està en funció dels integrants de cada grup i del número d'imatges treballades. Si compartiu la feina entre els diferents membres de l'equip, cadascun hauria de treballar entre dues i tres imatges, fent-se càrrec del redactat del text que les acompanya (en torn mitja i una plana per imatge).

El repartiment de tasques és una etapa fonamental en l'organització del treball en grup, ara bé no heu de d'oblidar que en el desenvolupament de tota la feina les orientacions i els continguts haurien sempre de ser consensuats entre tots vosaltres. Coopereu entre vosaltres compartint tasques, esforços i consecucions.

Podeu presentar les imatges incorporades en el mateix document (document word) en el que consti el text explicatiu de cada concepte, o en arxius adjunts a aquest document principal. Per aquells de vosaltres que tingueu possibilitat de portar-ho a terme us recomano el format web per a treballar i presentar l'activitat.

Així mateix, a més de les imatges treballades (aquestes dues o tres a nivell individual, o per cada membre del grup) podeu annexar en documents annexos més imatges i/o articles relacionats amb els conceptes treballats, sols a títol il·lustratiu i sense més comentari.

Si ho considereu útil podeu estructurar l'organització del Dossier final en torn els següents apartats :

- Índex de Conceptes i Imatges i/o articles.
- Exposició dels Conceptes i de les Imatges i/o articles que es desenvolupen. En aquest apartat ha de constar el text amb la definició dels conceptes treballats, justificant la seva elecció, i argumentant en quin sentit la imatge/es i/o l'article seleccionat representa i permet treballar el concepte objecte d'anàlisi.
- Conclusions. Revisió grupal de les imatges i dels textos redactats, i valoració final de l'activitat.

No és possible ni necessari que tracteu punt per punt tots els conceptes presents en els mòduls. Caldrà doncs fer-ne una selecció. A l'hora de portar-la a terme tant podeu optar per :

- una exploració transversal dels dos mòduls que ens ocupen, tot triant vosaltres mateixos els conceptes que voleu treballar
- com una exploració direccional, escollint un dels quatre eixos conceptuals que tot seguit us proposo :
  - Imatges de la vida domèstica.
Desenvolupar amb imatges i/o articles conceptes extrets del Punt 3.1 "El parentiu, el matrimoni i la família" del Mòdul II i del Punt 1 "Societats caçadores recol·lectores, horticultores i pastorals" del Mòdul III
  - Imatges de la vida socio-política.
Desenvolupar amb imatges i/o articles conceptes extrets del Punt.2 "L'estudi de la humanitat: hipòtesis, teories i tipologies" i del Punt 3.2 "L'organització econòmica" del Mòdul II, i del Punt 2 "Societats agràries" del Mòdul III
  - Imatges de la vida ritual.
Desenvolupar amb imatges i/o articles conceptes extrets del Punt 3.2 "La religió" del Mòdul II, i del Punt 2 "Societats agràries" del Mòdul III
  - Imatges de la globalitat.

Desenvolupar amb imatges i/o articles conceptes extrets del Punt 3 "Societat industrials" i del Punt 4 "Antropologia i món contemporani" del Mòdul III.

A tall d'exemple us assenyalo tot seguit alguns dels conceptes que podeu seleccionar en torn aquests quatre eixos, a fi i efecte de desenvolupar-los amb imatges i/o articles :

Imatges de la vida domèstica.

Conceptes del Punt 3.1 "El parentiu, el matrimoni i la família" del Mòdul II : "amistat" i "parentiu", "grups de filiació i funcions (econòmiques, bèl·liques, regulació matrimonis, suport mutu, polítiques, religioses i tradicionals)", "l'linatge", "clan", "família nuclear", "poligàmia", "monogàmia", "família extensa", "tabú de l'incest", "residència post-nupcial", "estratègies matrimonials", "grups d'edat".

Conceptes del Punt 1 "Societats caçadores recol·lectores, horticultores i pastorals" del Mòdul III : "farratjadors", "imperatiu territorial", "sedentarisme", "campament", "pastoralisme", "cap", "gran home", "banda", "tribu", "cacicat", "l'linatge".

Imatges de la vida socio-política.

Els conceptes del Punt.2 "L'estudi de la humanitat: hipòtesis, teories i tipologies" del Mòdul II : una crítica visual als conceptes de "salvatgisme", "barbàrie" i "civilització" al fil de les tipologies evolucionistes dels autors de la Il·lustració Escocesa del XVIII, Smith, Robertson, Ferguson, o del XIX com Lewis Morgan.

"sistema mundial" (I.Wallerstein), "mode de producció", "economiadomèstica", "economia política", "art", "esports", "ciència", "ideologies", "mites" i "religions" (seguint les nocions d'infraestructura, estructura, i superestructura de conducta, i superestructura mental i èmica de l'anàlisi de M.Harris, 1979).

Els conceptes del Punt 3.2 "L'organització econòmica" del Mòdul II : "producció" ("recursos", "tecnologia", "divisió del treball"), "distribució" ("reciprocitat", "redistribució", "intercanvi demercat"), o "consum", al fil dels enfocaments formalista i substantivista de l'anàlisi de l'antropologia econòmica.

Els conceptes del Punt 2 "Societats agràries" del Mòdul III : "territorialitat", "civilització", "ciutat", "estat".

Imatges de la vida ritual.

Els conceptes del Punt 3.2 "La religió" del Mòdul II : "religió", "mort i ritual", "maldat", el "transcendent", "animisme", "culte als avantpassats", "mana", "tabú", "pregària", "sacrifici", "bruixeria", "màgia", "fetilleria", "ritus de passatge", "ritus d'intensificació", la religió com "consol", "explicació", "adaptació", "estatus", "font de solidaritat".

Els conceptes de "politeisme", "monoteisme" (seguint la tipologia evolutiva de Swanson, 1960), "religió primitiva", "arcaica", "històrica", "moderna" (seguint l'anàlisi de Bellah, 1964), "cultes individualistes" "xamànics", "comunitaris", "eclesiàstics" (al fil de la proposta intel·lectual de Wallace, 1966).

Els conceptes del Punt 2 "Societats agràries" del Mòdul III : "Confucianisme", "Budisme", "Taoisme", l'"Índia Bramànica", "Hinduisme", el "sistema de castes", l'"Islam pastoral".

Imatges de la globalitat.

Els conceptes del Punt 3 "Societat industrials" i del Punt 4 "Antropologia i món contemporani" del Mòdul III : "capitalisme", "revolució industrial", "modernització" ("urbanització", "burocratització", "tecnologia"), "potlatch", "sistema mundial" (de I.Wallerstein), "colonialisme", "imperialisme", (seguint l'anàlisi de Feuer, 1989).

"globalització cultural", "etnopaisatges", "tecnopaisatges", "ideopaisatges", "paisatges financers", i "paisatges comunicacionals" (al fil de la proposta intel·lectual d'Appadurai, 1990), "civilització", "frontera", "migració", "occidentalització", "conflicte de civilitzacions" (seguint les tesis de Huntington, 1996).

Allò que es valorarà en aquesta activitat serà la integració en els vostres treballs dels continguts dels Mòduls II i III, així com la relació entre els conceptes escollits i els documents (imatges i/o articles) que aporteu, fruit de la vostra recerca.

Si ho considereu necessari em podeu fer arribar abans d'iniciar el treball un breu esquema en torn com us proposeu desenvolupar el Dossier, quins conceptes heu triat i quines fonts consultareu per a treballar-los.

En aquest sentit us faig a mans les següents adreces web, on si ho considereu necessari podreu completar les definicions dels mòduls relatives als conceptes que treballeu :

<http://www.fut.es/~itan/itaweb/Documents%20html/Links.html> (cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://home.worldnet.fr/~clist/Anthro/index.html> (cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://www.anth.ucsb.edu/glossary/index2.html> (definicions, cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://www.as.ua.edu/ant/Faculty/murphy/anthros.htm> (pàgines desenvolupades per estudiants d'antropologia)

<http://www.filo.uba.ar/argos/antpor.htm> (cercador de recursos d'antropologia a internet, links a d'altres pàgines)

<http://www.naya.org.ar/articulos/med01.htm> (portal temàtic, articles i cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://www.plazamayor.net/antropologia/> (portal temàtic de la "Revista de Antropólogos Iberoamericanos en Red", cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://www.antropologia.com.ar/> (portal temàtic, articles, cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://www.elcatalejo.com/antropologia.html> (portal temàtic, articles, cercador de recursos d'antropologia a internet i links a d'altres pàgines)

<http://www.sosig.ac.uk/> (articles d'antropologia i etnografia)

<http://www.visualanthropology.net/> (revista d'antropologia visual)

<http://www.iversoftware.com/anthropology/anthropology.htm> (cercador de conceptes)

<http://www.france.diplomatie.fr/culture/france/biblio/folio/levi/> (una de les millors webs dedicades a la figura de Lévi-Strauss)

PRESENTACIÓ OPCIO B

Tal com he fet amb el missatge anterior relatiu a l'Opció A, us plantejo tot seguit l'Opció B d'aquesta PAC-2, centrada en l'Observació Participant a l'entorn virtual del campus. Ja sabeu que heu de triar una de les dues Opcions.

Amb l'Opció B de la PAC-2 cerquem implicar-nos en la nostra realitat quotidiana al campus virtual des d'una nova perspectiva :

- posant en acte els continguts metodològics i conceptuals de l'assignatura i aprofundint en l'ús de l'eina més singular de la recerca antropològica: el treball de camp (l'observació participant d'una comunitat durant un període de temps determinat, mitjançant l'elaboració del "Diari de Camp" de la recerca).

Així doncs prenen com objecte i camp d'estudi "l'individu i la interacció social en l'entorn del campus virtual de la UOC".

Podem circumscriure aquest camp en torn dos àmbits d'observació i participació :

- espais de caracterització (currículums, presentacions, missatges de benvinguda, d'inici de curs, etc.)
- espais de relació (interaccions a aules, fòrums, bars, taulers d'anuncis, o associacions).

A mode de pauta vertebradora dels vostres anàlisis, però sols com a proposta de reflexió, no cal doncs que en cerqueu les respostes, us formulo tot seguit algunes qüestions que penso us podran ser d'ajut alhora de desenvolupar el treball de camp. Aquestes qüestions s'estructuren al voltant de tres eixos d'anàlisi :

Individu i Referencialitat

En aquest nivell ens endinsaríem en la consideració de com és plantegen i quin lloc ocupen les formulacions individuals en els nous entorns de sociabilitat.

Podem partir d'una pregunta concreta que ens ajudi a aprofundir en les essencialitzacions que de nosaltres mateixos oferim al món, una pregunta del tipus: Com ens definim en aquests nous espais virtuals? quin lloc ocupen en ells les singularitats individuals?

En aquest sentit us proposo analitzar les autocaracteritzacions que en un entorn virtual articulem en els currículums, els missatges de presentació, o en la mateixa interacció rutinària al campus. És a dir analitzant, com ens presentem? Què intentem transmetre? i què ens transmeten els altres? Quin to, recursos i fórmules expressives fem servir? Com els adequem en funció dels espais i els interlocutors als que ens dirigim? Quines dimensions psicosocials s'impliquen en les nostres presentacions? Com caracteritzem els nostres capitals socials, les nostres habilitats, competències, destreses i interessos? i en aquest sentit, ens preguntem si podem establir diferències significatives entre les narratives "on-line" i les definicions "off-line" que en torn nosaltres mateixos desenvolupem?

Fins a quin punt en els entorns virtuals els individus ens definim no en funció de la nostra aparença física, gènere i estatus, sinó dels nostres coneixements i potencialitats, des del propi medi i en vers ell mateix, des de la representació o

fins i tot, el simulacre virtual? És a dir, fins a quin punt les propostes identitàries i relacionals que planteja el ciberespai, fan innecessària la confrontació amb elements externs, amb escenaris o identitats reals?

Interacció Personal i Medi

Si en l'anterior nivell analitzàvem les participacions individuals, l'enllaç micro/macro que possibilita la comunicació virtual, en aquest segon nivell aprofundiríem en el tipus de relacions i vincles que podem establir "en" i "des de" un espai de sociabilitat com el dels campus virtual.

És a dir, què cerquem en aquests nous espais de sociabilitat? Com ens hi relacionem? De quina entitat i natura són les relacions que es promouen en aquestes interaccions? Com de noves són les propostes relacionals que la participació en ells implica?

Fins a quin punt són singulars les actituds i valors, les formes de cooperació i sociabilitat que plantegen? Com d'instables o perdurables són els llaços que construeixen? Són més fràgils i fugissers, més efímers els seus vincles que els de les relacions presencials? Les seves interaccions són més flexibles, participades i plurals? o potser una comparació en aquests termes no resulta pertinent?

Com integrem relacions i vincles virtuals a les nostres interaccions presencials? I en el nostre cas, el campus virtual, quin paper juga l'interès pel coneixement social, el pur plaer de la relació entre individus més enllà de l'aprofundiment acadèmic, o del propi projecte intel·lectual o professional?

Comunitat i Medi

Si en el primer nivell analitzàvem com són plantejades i quin lloc ocupen les formulacions individuals en els nous entorns de sociabilitat en línia, i en el segon analitzàvem el tipus de relacions i vincles que podem establir "en" i "des de" un espai de sociabilitat com el campus virtual, en aquest tercer i darrer nivell plantejar-nos en base a quins elements, com i fins a quin punt podem definir-nos en termes de comunitat a partir de les nostres interaccions individuals i col·lectives en un entorn d'aprenentatge comú.

Com reconeixem en el campus virtual un espai de sociabilitat? quin tipus de jocs s'estableixen amb escenaris reals com l'"aula", el "tauler", el "fòrum", el "bar", o la "biblioteca"? Quins ressorts i nivells simbòlics s'articulen al campus, o en l'organització dels continguts del portal? i en base a aquests, quins recorreguts, itineraris, seqüències i "ritus de pas" seguim?, penseu en els actes de graduació, o en el tràmits observats a l'inici de cada curs, en la mateixa necessitat cíclica de presencialitat a les trobades presencials que marquen els límits d'un curs a un altre, quin significat té això -aquesta presencialitat absent però manifesta, cíclica i recurrentment demandada- en un entorn virtual com el nostre?

Fins a quin punt les nostres interaccions en el campus virtual ens permeten establir vincles que possibiliten identificar-nos i definir-nos com integrants d'una comunitat?, podem parlar d'un "sentiment de vinculació"?, d'una "identitat col·lectiva"?, de "memòries compartides", o en cert grau d'una "història comuna"?, i si és així, quin paper juguen en aquestes definicions els diferents marcs identitàris -professionals, personals, familiars, geogràfics i temporals- des dels que cadascú de nosaltres entra en connexió amb el campus virtual?

Com ja us he dit es tracta sols de preguntes per a la reflexió, per a que comenceu a pensar què observar, què analitzar en aquest entorn "complex i total" del campus virtual, no cal que les contesteu, d'acord?

L'important d'aquesta activitat i allò que es valorarà no serà tant la qualitat de les dades que recolliu, com que entre tots descobrim fins quin punt és necessari apropar-se a la realitat que volem etnografiar submergint-nos en les actituds, els comportaments, i els valors de les accions socials que hi observem, adonant-nos com de difícil arriba a ser "això" d'accedir a la comprensió dels elements culturals que constitueixen la racionalitat amb que actuem els individus.

La tasca etnogràfica, el treball de camp és necessàriament una experiència intersubjectiva, en la que nosaltres no som els únics que observem i classifiquem, sinó que alhora ens descobrim observats i classificats pels nostres informats.

És en aquest sentit que us vaig recomanar la lectura de "El antropólogo inocente", sense la fina ironia del llibre de Barley, sense grans dosis de sentit de l'humor -que recordem-ho es basa en el que de paradoxal té la cultura- no ens serà possible veure el món amb una altra mirada, en un exercici proper al de l'etnògraf en el camp.

L'objectiu d'aquesta activitat passa doncs per convertir-nos en etnògrafs de la nostra pròpia realitat quotidiana, incorporant en la seva consideració les eines metodològiques que ens proporciona l'antropologia, amb el propòsit d'aconseguir un discurs crític i rigorós en torn el nostre propi comportament social i cultural. Amb aquesta activitat la pròpia realitat quotidiana esdevé el nostre camp d'operacions.

La cronologia del treball de camp serà la següent :

15/10-20/10 Plantejament de l'activitat i constitució dels grups de recerca

15/10-10/11 Període de quatre setmanes d'Observació Participant al campus virtual

10/11-15/11 Redacció de la memòria final del treball etnogràfic

15/11 Lliurament de l'activitat a la bústia d'Avaluació Continuada.

Com a introducció a la recerca etnogràfica, llegiu-vos bé el Mòdul I, i en concret els apartats relatius al treball de camp i la revolució etnogràfica que implicaren les aportacions de Malinowski. El Mòdul IV "La Modernitat i el Problema de l'Individualisme" us proporcionarà una bona base en torn l'estudi del fenomen de l'individualisme en el món modern. Així mateix consulteu la Guia de Butxaca

La "Guia de Butxaca" del Treball de Camp és un material excel·lent elaborat per l'assignatura d'Etnografia dels Estudis d'Humanitats. Per bé que no heu de seguir les referències que en ella es fan al temari d'aquesta assignatura, ni les indicacions relatives al temps de la recerca, ni les característiques de la memòria final a presentar, la seva consulta us pot ser de gran ajut a l'hora de plantejar i desenvolupar el vostre treball de camp.

Si ho considereu necessari em podeu fer arribar abans d'iniciar la recerca un breu esquema en el que s'indiqui com teniu previst plantejar el treball de camp, i organitzar el vostre Diari de Camp, en quins temes us interessa aprofundir, i quins són els espais que voleu analitzar, si optareu per repartir-vos aquestes tasques i escenaris en funció de les habilitats de cada integrant, o si per contra compartireu l'observació.

El Diari de Camp és l'eina bàsica de l'antropòleg a l'hora de desenvolupar una recerca etnogràfica. És allí on anota les dades, tot allò que observa, les seves inquietuds i desesperacions, els seus desconcerts i sorpreses. El Diari de Camp és doncs una tasca individual, ara bé tal com estem plantejant aquesta recerca el podeu confeccionar de forma participada i dialògica a través dels missatges a l'espai de debat de cada grup, o en els documents que pengeu a l'ària de treball, en funció de com us organitzeu la comunicació a cada grup.

Un Diari de Camp virtual hauria de ser així més que un quadern personal i íntim, una obra polifònica, on tots els membres del grup compartíssiu observacions i dades, anotacions i interessos, triomfs i desencants, amb el propòsit d'ajudar-vos en la tasca comuna d'aprofundir en el vostre objecte d'estudi.

En torn el Diari de Camp us faig una proposta, cada vegada que us connecteu al campus durant les quatre setmanes que durarà el treball de camp passeu-vos per l'espai del grup i hi escriviu en el Diari de Camp el què heu trobat al campus, quina era la vostra predisposició per a la observació aquell dia, per quins espais heu passat, què hi heu observat de nou o de conegut, és a dir, què heu vist aquell dia al camp? què heu après dels informants?.

D'aquesta forma podrem construir alguna cosa semblant al que és un Diari de Camp, aquell quadern que tot sovint enmig de la recerca etnogràfica sembla no anar més enllà dels fulls d'un anecdotari, d'una mera col·lecció de successos o curiositat intrascendents, però que finalment se us revelarà com la peça cabdal per "no perdre el fil" i ser capaços de traçar el retrat de la comunitat estudiada.

La memòria final hauria de tenir unes 8 pàgines, i la podeu estructurar en torn els apartats següents:

- Plantejament del Treball de Camp
- Descripció etnogràfica i mètodes de recerca emprats (observació participant, entrevistes, etc.) En aquest apartat podeu incloure fragments del vostre Diari de Camp de la recerca.
- Conclusions. Revisió grupal del treball, i valoració final de l'activitat.

Mireu, aquesta activitat l'hem de fer des del rigor i la sinceritat, no hi ha una altra forma de fer treball de camp. Penseu que en un entorn conegut com aquest la necessitat de prendre distància, de mantenir un equilibri empàtic que ens permeti alhora la participació i l'anàlisi en la realitat que estem observant, esdevé vital.

Així doncs, us demano una mirada curiosa i innocent, però no ingènua, escèptica i crítica però no pas cínica. Voldria que en acabar aquesta activitat us adonéssiu que ens calen grans dosis d'empatia i proximitat, d'implicació no intrusiva i respecte, en una paraula, de convivència amb l'altre per cercar el sentit de les pròpies accions.

A més de la "Guia de Butxaca" del treball de camp si disposeu del temps i teniu interès podeu consultar els següents manuals en torn la recerca etnogràfica :

Hammersley, M. & Atkinson, P. (1994) "Etnografía. Métodos de Investigación", Barcelona: Paidós.

Taylor, S.J. & Bogdan, R. (1998) "Introducción a los métodos cualitativos de investigación", Barcelona: Paidós

Velasco, H. & Díaz de Rada, A. (1997) "La lógica de la investigación etnográfica. Un modelo de trabajo para etnógrafos." Madrid: Trotta

I els següents articles del campus en torn l'estudi de la sociabilitat virtual i les implicacions socials de la comunicació mediada per ordinador :

http://www.uoc.es/web/cat/articulos/vayreda/ecomunitas_cat.html

http://www.uoc.es/web/cat/canals/societat/societat_art.html#era

<http://www.uoc.es/web/cat/articulos/castells/castellsmain.html>

http://www.uoc.es/humfil/digithum/digithum2/catala/Art_Cornella/index.htm

http://www.uoc.es/web/cat/articles/digitum_ciberespai_cat.html

<http://www.uoc.es/web/cat/articles/codina/codina.html>

<http://www.uoc.es/web/cat/articles/vintoncerf.html>

http://www.uoc.edu/humfil/articles/cat/nunez/nunez_imp.html

En aquest mateix sentit us recomano també els webs :

<http://www.com.washington.edu/rccs/>

<http://virtualsociety.sbs.ox.ac.uk/>

<http://www.cybersoc.com/>

CORRECCIÓ PAC2 (Consultor: Blai Guarné Cabello):

Com haureu vist, consten introduïdes ja les qualificacions de la segona de les activitats d'AC, que en el decurs de més de cinc setmanes ha intentat submergir-nos en la comprensió dels elements culturals que constitueixen la racionalitat i el sentit que distingim en un entorn a priori tant "conegut" com el del campus virtual o tant "comú" com el de les imatges o els articles de premsa.

Centrant-nos en les dues opcions que heu realitzat, els treballs lliurats en l'Opció A, l'elaboració d'un "Dossier Documental" d'imatges i/o articles de premsa en torn els conceptes dels Mòduls II i III, s'han centrat principalment en el desenvolupament de nocions com : "societats caçadores-recol·lectores i horticultores", "societat agrària", "societat pastoral", "banda", "filiació", "clan", "llinatge", "parentiu", "matrimoni", "estratègies matrimonials", "regles de residència post-nupcial", "ritual", "màgia", "xamanisme", "vudú", "bruixeria", "sacrifici", "pregària", "mort i transcendent", "religió", "Taoisme", "Confucionisme", "Budisme", "Hinduisme", "sistema de castes", "feudalisme", "vida domèstica", "paisatges ideològics", "paisatges ètnics", "paisatges comunicacionals", "paisatges tecnològics", "paisatges financers", "treball", "organització econòmica", "mercat", "revolució industrial", "colonialisme", "occidentalització", "globalitat", "migracions", "fronteres", "conflicte de civilitzacions", etc.

Val a dir que algunes exposicions, les menys, establien una relació precària entre el seu discurs exposicional i les imatges o els articles recollits. En un sentit similar alguns treballs mantenien certa indistinció entre el redactat desenvolupat pel propi grup de treball i els articles annexats. Cal que siguem molt curosos quan treballem amb materials dels que no som autors, contextualitzant les seves argumentacions, justificant-les a partir de la citació de les referències documentals, i distingint sempre la pròpia reflexió elaborada a partir de la consideració dels seus continguts.

Us facilito tot seguit un link a través del qual podreu accedir a la normativa del APA (American Psychological Association) referent a citació i referència bibliogràfica, penso que per a propers treballs us pot resultar de gran utilitat [link](#)

Un darrer element que voldria comentar-vos enllaçant amb la segona de les opcions d'aquesta PAC és la necessitat d'establir mecanismes, estratègies a nivell individuals i grupals que ens permetin treballar en equip.

Quan desenvolupem un obra en equip cal que des del primer moment tinguem ben presents els interessos, les disponibilitats, així com les necessitats individuals i grupals, conjugant-les amb els terminis i les demandes formulades per qui ens fa l'encàrrec, en aquest cas per l'AC.

Penso que malauradament en el desenvolupament d'aquesta PAC no sempre ha estat així, per bé que el resultat final dels treballs no se n'hagi ressentit excessivament.

En torn aquest aspecte us faig a mans un fragment molt aclaridor d'un article de Robert Lewis (2001) publicat al Portal en el que s'afronta la necessitat de diferenciar entre "cooperació" i "col·laboració" grupal, un aspecte que encara que no vam marcar explícitament en aquesta activitat (els membres dels grups de treball tant podíeu col·laborar com cooperar en el desenvolupament dels vostres exercicis), cal que tinguem en compte de cara a futures propostes de treball.

"Voldria distingir clarament entre cooperació i col·laboració. Aquestes paraules s'usen indistintament, però, des del meu punt de vista, això és un error. Hi ha força motius per a distingir-les. Podem pensar en un grup de persones que duen a terme una tasca determinada. En aquest cas podem agafar com a exemple el fet d'escriure un llibre. Podem decidir que volem cooperar, o sigui, dividir la feina i cadascun de nosaltres escriurà per la seva banda un capítol, seguint unes indicacions generals sobre el contingut de cada capítol. D'altra banda, podem decidir que volem escriure el llibre plegats, realment plegats, contribuint-hi o escrivint-lo tots alhora d'alguna manera. La qüestió important entre aquestes dues maneres de treballar rau en les intencions. D'una banda, les intencions d'aquesta activitat són personals en el cas de la cooperació, però cal compartir-les per a la col·laboració. L'altre aspecte important són les expectatives, perquè en els dos casos les nostres expectatives i les dels altres són ben diferents. Si barregem els dos plantejaments i no fem explícites les expectatives, podem influir negativament en el funcionament del grup i de l'activitat. La cooperació es basa en un conjunt d'actors que es posen d'acord per ajudar-se a assolir els objectius de cadascun dels integrants. La qüestió és ben clara: tenim objectius diferents a títol individual i ens ajudarem mútuament a assolir els objectius personals. D'altra banda, la col·laboració depèn de la definició del significat comú d'una activitat, que fa que la comunitat estableixi un objectiu comú. Penso que aquestes distincions són essencials." Lewis, Robert (2001) "Grups de treball en comunitats virtuals" [link](#)

Referim-nos ara a l'Opció B, l'"Observació Participant" al campus virtual, centrada en l'estudi de "l'individu i la interacció social en un entorn virtual".

Després de llegir els vostres treballs penso que amb aquesta activitat hem après fins a quin punt l'única forma d'apropar-nos a l'"altre" passa necessàriament per la primera persona, per un procés de reflexió en torn el significat psicològic i cultural de saber-se "observador" i "observat", "cronista" i "informant", part sempre implicada amb la realitat objecte d'estudi.

Comprovo amb satisfacció que amb aquesta activitat heu experimentat de primera mà el que ja us anunciava al Pla Docent al comentar-vos com "la tasca etnogràfica, el treball de camp és necessàriament una experiència inter-subjectiva, en la que en darrera instància tots resultem observats i participats".

El veritable treball de camp, "l'etnografia del límit", raïa aquí, als vostres grups de treball, en observar-vos a vosaltres mateixos participant, debatent, discutint, reflexionant, traçant els vincles comuns. En ser conscients de com d'imprescindible és l'empresa d'etnografiar-nos reflexivament en tot allò que fem, des del primer missatge al Fòrum o la constitució mateixa dels grups. Penseu sinó en la vostra necessitat per "quedar" presencialment, per veure-us "cara a cara", o si menys no per "xatejar" o debatre el treball parlant-vos per telèfon, i en el què significava aquesta subversió del ordre virtual i físic, sensible i inefable que manifestàveu.

S'ha dit que les tecnologies de la informació i la comunicació trenen de forma constant i dinàmica, més encara, de forma "explosiva", el particular i el col·lectiu, el local i el global, en nous contextos sotmesos a textures i porositats fins ara desconegudes, en xarxes d'inter-connexions que ens permeten, lluny de les limitacions de la pròpia comunitat, comunicar-nos com si compartíssim una petita habitació.

Però allora, la distorsió espai-temporal en la que ens sumeixen aquests nous escenaris ens fa oblidar tot sovint que les barreres físiques segueixen existint, irritants i persistents, més enllà del estrictes límits d'un entorn virtual i metafòric.

Penseu en fets de l'anecdota personal, per exemple, heu estat allunyats alguna vegada d'una persona estimada? Hi heu parlat per telèfon, o us hi heu comunicat a través d'un "xat"? Si ha estat així entendreu com de burleta arriba a ser el desequilibri de l'"espai" i el "temps" en el que ens sumeixen aquests nous medis, que allora que ens permeten dir les coses a cau d'orella com si l'altre fos a la nostra vora, ens refreguen absoluts i incontestables la distància que ens separa al interrompre la comunicació.

Espero doncs que us hagueu reconegut al sorprendre-us amatents al Bar o al Fòrum, "seduint" als informants, intentant establir conversa desesperada, cercant que algú us "fes cas", o desconhortats per no haver vist res, per no trobar res significatiu, en la inefable tasca de copsar l'alteritat, de teixir-ne el seu retrat "a partir del que a voltes difícilment deixa de ser un relat fet d'anècdotes, un mer dietari de successos que intenta arrogar-se l'autoritat per definir qui i com és l'altre, quins són els seus límits i quin el seu sentit."

De ben segur un exercici d'aquestes característiques, la reflexió dialògica que en torn la pròpia realitat social i cultural implica, tant en el decurs de l'exploració etnogràfica del campus, com en l'elaboració del Dossier Documental, tant al descobrir-nos "observadors" i "observats", com al saber-nos subjectes incardinats en un món d'estímul visual, d'imatges i relats, haurà de resultar pertinent en la vostra futura pràctica com a professionals de la Psicologia.